

УДК 332.3

А. І. Крисак,

к. е. н., докторант, Луцький національний технічний університет, м.Луцьк

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН: СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ФОРМАТ

A. Krysak,

PhD in Economics, Doctor Applicant, Lutsk National Technical University, Lutsk

INSTITUTIONAL PROGRESS AND SOCIAL FOCUS EFFICIENCY OF THE SYSTEM OF LAND RELATIONS REGULATION: AGRICULTURAL FORMAT

У статті досліджено окремі аспекти ефективності земельних відносин та здійснено їх стандартизацію через розрахунок індивідуальних територіальних індексів. Критерій оцінки ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості у системі регулювання земельних відносин передбачає застосування підкритеріїв оцінки, таких, як: частка сільськогосподарських земель в оренді, частка сільськогосподарських земель в державній власності, частка сільськогосподарських земель у приватній власності. Здійснено порівняльну оцінку та розглянуто динаміку ефективності соціально-інституціонального регулювання земельних відносин за 2000, 2008 та 2013 роки. Результати розрахунку інтегрального територіального індексу визначають рівень ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості регулювання земельних відносин щодо володіння та розпорядження землями сільськогосподарського призначення та групування його за порівняно низьким, нижчим середнього рівня, вищим середнього рівня та порівняно високим інтервалами в розрізі регіонів України.

Particular aspects of land relations efficiency are investigated in the article and its standardization thanks to the individual territorial indexes calculation is also provided. The criterion to estimate the institutional progress and economic focus of the land relations regulation efficiency provides following subcriteria: agricultural lands part of the rent, agricultural lands part of the state property, agricultural lands part of the private property. The comparative estimation and the efficiency dynamic of social and institutional land relations regulation in 2000, 2008, and 2013 are provided and reviewed by the author. Results of the integral territorial index calculation defines the level of land relations regulation institutional progress and economic focus efficiency concerning agricultural lands and its grouping according to comparatively low, lower than the average, higher than the average, and comparatively high level of intervals in different regions of Ukraine.

Ключові слова: земельні відносини, соціальна ефективність, регулювання, інтегральний індекс, землі сільськогосподарського призначення.

Key words: land relations, social efficiency, regulation, integral index, agricultural lands.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Землі сільськогосподарського призначення станом на 01.01.2014 р. становлять 42756 тис. га, що складає 70,84% у загальній площі земельного фонду України [7]. Такий значний відсоток зумовлює необхідність регулювання земельних відносин щодо викори-

стання, володіння та розпорядження, охорони та відтворення цих земель. Інституціональні зрушення та соціальна спрямованість у системі регулювання земельних відносин в агропромисловому секторі потребує кваліфікованого обґрунтування їх ефективності, сприяє зменшенню соціальної напруги серед сільського населення, бо торкається перерозподілу власності на основний аграрний капітал.

Таблиця 1. Сукупність показників оцінки ефективності інституціональних зрушень у системі регулювання земельних відносин

Регіони	Значення показників								
	частка сільськогосподарських земель в оренді, %			частка сільськогосподарських земель в державній власності, %			частка сільськогосподарських земель в приватній власності, %		
	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік
АР Крим	65,8	84,6	91,2	48,5	32,3	31,3	46,6	66,6	68,7
Вінницька	74,4	95,7	97,2	39,9	26,6	25,8	50,4	72,0	74,2
Волинська	75,3	96,8	95,7	49,2	32,8	31,8	46,3	66,1	68,2
Дніпропетровська	73,6	94,6	93,0	39,1	26,1	25,3	50,7	72,4	74,7
Донецька	73,9	95,1	96,5	38,0	25,3	24,6	51,2	73,1	75,4
Житомирська	72,0	92,5	95,6	37,6	25,1	24,3	51,4	73,4	75,7
Закарпатська	36,2	46,6	67,8	62,6	41,7	40,5	40,4	57,6	59,4
Запорізька	73,3	94,2	95,2	29,4	19,6	19,0	55,0	78,6	81,0
Івано-Франківська	74,9	96,4	96,6	52,5	35,0	33,9	44,9	64,1	66,1
Київська	72,4	93,2	95,1	39,5	26,3	25,5	50,3	71,9	74,1
Кіровоградська	75,0	96,5	96,6	41,5	27,7	26,8	49,7	71,0	73,2
Луганська	72,6	93,4	95,8	28,9	19,3	18,7	55,0	78,6	81,0
Львівська	73,7	94,7	96,6	58,0	38,7	37,5	42,4	60,6	62,5
Миколаївська	71,2	91,6	92,9	36,4	24,2	23,5	51,9	74,2	76,5
Одеська	72,9	93,8	94,2	38,6	25,7	24,9	51,0	72,8	75,1
Полтавська	74,1	95,2	96,8	45,4	30,2	29,3	48,0	68,5	70,6
Рівненська	73,1	94,0	95,3	36,2	24,1	23,4	52,0	74,3	76,6
Сумська	74,5	95,8	95,8	43,7	29,1	28,3	48,7	69,6	71,7
Тернопільська	76,0	97,8	98,6	36,6	24,4	23,7	51,7	73,9	76,2
Харківська	72,6	93,4	93,5	36,8	24,6	23,8	51,7	73,9	76,2
Херсонська	71,2	91,6	93,7	34,4	22,9	22,2	52,8	75,4	77,7
Хмельницька	74,9	96,4	98,0	31,8	21,2	20,6	53,9	77,0	79,4
Черкаська	75,0	96,4	91,9	36,7	24,5	23,8	51,7	73,9	76,2
Чернівецька	73,6	94,7	95,6	35,3	23,5	22,8	52,4	74,9	77,2
Чернігівська	73,2	94,1	97,8	40,0	26,7	25,9	50,3	71,9	74,1
Середнє значення	71,8	92,4	94,3	40,7	27,108	26,3	50,0	71,45	73,7

Джерело: розроблено автором на основі аналізу [7].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Загальним проблемам ефективності у природокористуванні присвятили свої роботи провідні науковці такі, як: П. Борщевський [1], З. Герасимчук і В. Голян [2], Б.Данилишин [3], Д. Добряк та А. Мартин [4], Я. Коваль [5], А. Третьак [8], М. Хвесик [9], та ін., зокрема, у сфері землеустрою Мартин А.Г. звертає увагу на ефективність землевпорядних заходів при використанні земель, Третьак А.М. зосереджується на екологічній ефективності управління земельних відносин, Борщевський П.П. на підвищенні ефективності використання відтворення і охорони земельних ресурсів регіону, тобто у більшій мірі дослідження проводяться лише частково, що ґрунтуються на теоретичних підходах та методологічних засадах земельних відносин, і, таким чином, досі не в повній мірі з аналітичної точки зору визначено оцінку ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості у системі регулювання земельних відносин. Не зважаючи на достатньо значний науковий доробок в даній сфері необхідно здійснити більш ретельний підбір відповідних показників, опрацювання яких дозволить забезпечити ефективніше регулювання земельних відносин.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Оцінити рівень ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості регулювання земельних відносин в частині використання земель сільськогосподарського призначення, дослідити існуючі проблеми та обґрунтувати магістральні шляхи вирішення у системі їх регулювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Для ідентифікації найбільш детермінуючих чинників та виявлення наявних резервів підвищення рівня ефективності регулювання земельних відносин визначимо рівень ефективності соціально-інституціональної складової в розрізі основних категорій земель: земель сільськогосподарського призначення.

Починаючи з 1992 року в Україні відбувається земельна реформа, що пов'язана з інституціональними зрушеннями у сільськогосподарському землекористуванні. Інституціоналізація приватної форми власності призвела до формування багатоукладності у сільськогоспо-

дарському виробництві. Центр тяжіння у виробництві сільськогосподарської продукції перемістився у приватний сектор — сектор домашніх та фермерських господарств та сектор сільськогосподарських підприємств. Така ситуація значною мірою вплинула на концентрацію земельної власності та ефективність використання сільськогосподарських земель. Це вимагає врахування інституціональних зрушень, які відбулися в аграрній сфері, для вибору сучасних форм та методів раціонального та невиснажливого землекористування. Характерною рисою інституціональних зрушень в системі земельних відносин є використання значної частини розпайованих сільськогосподарських угідь на основі угод оренди. Виходячи з викладеного вище виникає необхідність узагальнюючої оцінки рівня ефективності інституціональних зрушень на основі врахування трансформаційних процесів, які призвели до зрушень у структурі власності на землі сільськогосподарського призначення. Використовуючи метод таксономічного аналізу [6] така оцінка у нашому дослідженні буде базуватися на наступних показниках:

- частка сільськогосподарських земель в оренді (показник-дестимулятор);
- частка сільськогосподарських земель в державній власності (показник-стимулятор);
- частка сільськогосподарських земель в приватній власності (показник-стимулятор), які зведені нами в розрізі областей України у таблиці 1.

Стандартизація даних показників відбувалася шляхом розрахунку індивідуальних територіальних індексів. Порівняно високий рівень частки сільськогосподарських земель в оренді за 2000 рік спостерігався у Закарпатській області. Це зумовлено тим, що в цьому регіоні частка сільськогосподарських земель в оренді, порівняно з іншими регіонами, є найнижчою (найвище значення індивідуального територіального індексу зумовлено тим, що даний показник є показником дестимулятором). Вищий середнього рівень зустрічався в УР Крим, Дніпропетровській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Херсонській та Черкаській областях. Нижчий середнього рівень мав місце у Вінницькій, Волинській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Луганській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій та Чернігівській областях. Переважна більшість регіонів України входить до групи з нижчим середнього рівня індивідуального терито-

ріального індексу, який відображає частку сільськогосподарських земель в оренді, оскільки перебування в середньому більш як 90% сільськогосподарських угідь в оренді не закладає необхідних стимулів для їх повноцінного відтворення та охорони. Тимчасовий характер землекористування культивує монокультуризацію виробництва, виробництво експортоорієнтованої продукції та продукції, яка виступає сировиною для виробництва енергетичних ресурсів.

Незважаючи на масштабні інституціональні зрушення у сфері сільськогосподарського землекористування, які супроводжувалися роздержавленням та приватизацією земель та майна державних та колективних сільськогосподарських підприємств, у структурі землеволодіння зберігається потужний державний сектор. Зокрема частка сільськогосподарських земель у державній власності в розрізі регіонів України коливається в межах від 18,7 до 40,5%. Порівняно високий рівень індивідуального територіального індексу спостерігається у Запорізькій, Луганській, Хмельницькій, Херсонській та Чернівецькій областях. Порівняно низький рівень має місце в АР Крим, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Полтавській областях.

Необхідною передумовою становлення та нарощення потенціалу аграрного підприємництва є формування приватного сектора у сільськогосподарському землеволодінні. В розрізі регіонів України частка сільськогосподарських земель у приватній власності коливається в межах від 50,4 до 81%. На перший погляд інститут приватної власності на сільськогосподарській землі вже сформувався, але періодична пролонгація мораторію не дає можливості повною мірою використати потенціал приватного землеволодіння для нарощення конкурентних переваг вітчизняного аграрного сектора.

Порівняно високий рівень індивідуального територіального індексу зустрічався у Хмельницькій та Запорізькій областях. Вищий середнього рівень мав місце у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Київській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Черкаській, Чернівецькій та Чернігівській областях. Порівняно низький рівень спостерігався у Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській областях. Тобто, найнижче значення мало місце в областях з високим рівнем лісистості.

Стандартизацію індексів ефективності інституціональних зрушень та соціальної спря-

Таблиця 2. Індекси ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості

Регіони	Індивідуальні територіальні індекси									Інтегральний територіальний індекс		
	частка сільськогосподарських земель в оренді, %			частка сільськогосподарських земель в державній власності, %			частка сільськогосподарських земель в приватній власності, %					
	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік	2000 рік	2008 рік	2013 рік
АР Крим	1,091	1,091	1,034	0,839	0,839	0,839	0,932	0,932	0,932	0,951	0,951	0,933
Вінницька	0,966	0,966	0,970	1,020	1,020	1,020	1,007	1,007	1,007	0,998	0,998	0,999
Волинська	0,954	0,954	0,985	0,826	0,826	0,826	0,925	0,925	0,925	0,901	0,901	0,911
Дніпропетровська	0,976	0,976	1,014	1,039	1,039	1,039	1,014	1,014	1,014	1,010	1,010	1,022
Донецька	0,972	0,972	0,977	1,070	1,070	1,070	1,023	1,023	1,023	1,021	1,021	1,023
Житомирська	0,998	0,998	0,986	1,081	1,081	1,081	1,027	1,027	1,027	1,035	1,035	1,031
Закарпатська	1,983	1,983	1,391	0,650	0,650	0,650	0,807	0,807	0,807	1,072	1,072	0,924
Запорізька	0,980	0,980	0,990	1,384	1,384	1,384	1,100	1,100	1,100	1,148	1,148	1,152
Івано-Франківська	0,958	0,958	0,976	0,775	0,775	0,775	0,897	0,897	0,897	0,875	0,875	0,881
Київська	0,991	0,991	0,991	1,030	1,030	1,030	1,006	1,006	1,006	1,009	1,009	1,009
Кіровоградська	0,957	0,957	0,976	0,980	0,980	0,980	0,993	0,993	0,993	0,977	0,977	0,983
Луганська	0,989	0,989	0,984	1,406	1,406	1,406	1,100	1,100	1,100	1,158	1,158	1,156
Львівська	0,975	0,975	0,976	0,701	0,701	0,701	0,848	0,848	0,848	0,838	0,838	0,838
Миколаївська	1,009	1,009	1,015	1,118	1,118	1,118	1,038	1,038	1,038	1,054	1,054	1,057
Одеська	0,985	0,985	1,001	1,055	1,055	1,055	1,019	1,019	1,019	1,019	1,019	1,025
Полтавська	0,970	0,970	0,974	0,896	0,896	0,896	0,959	0,959	0,959	0,941	0,941	0,943
Рівненська	0,982	0,982	0,989	1,123	1,123	1,123	1,040	1,040	1,040	1,048	1,048	1,050
Сумська	0,964	0,964	0,984	0,930	0,930	0,930	0,974	0,974	0,974	0,956	0,956	0,963
Тернопільська	0,945	0,945	0,956	1,111	1,111	1,111	1,034	1,034	1,034	1,029	1,029	1,033
Харківська	0,989	0,989	1,008	1,104	1,104	1,104	1,034	1,034	1,034	1,042	1,042	1,048
Херсонська	1,009	1,009	1,006	1,182	1,182	1,182	1,055	1,055	1,055	1,081	1,081	1,080
Хмельницька	0,958	0,958	0,962	1,278	1,278	1,278	1,078	1,078	1,078	1,101	1,101	1,102
Черкаська	0,958	0,958	1,026	1,107	1,107	1,107	1,034	1,034	1,034	1,032	1,032	1,055
Чернівецька	0,975	0,975	0,986	1,152	1,152	1,152	1,048	1,048	1,048	1,057	1,057	1,061
Чернігівська	0,981	0,981	0,964	1,017	1,017	1,017	1,006	1,006	1,006	1,001	1,001	0,996
Середня значення	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
Стандартне відхилення індексів від середнього за 2000 рік (σ) =										0,074		
Рівень ефективності у 2000 році:												
1 інтервал:			I <	0,926	порівняно низький							
2 інтервал:			0,926 ≤ I <	1	нижчий середнього рівня							
3 інтервал:			1 ≤ I <	1,074	вищий середнього рівня							
4 інтервал:			I ≥	1,074	порівняно високий							
Стандартне відхилення індексів від середнього за 2008 рік (σ) =										0,074		
Рівень ефективності у 2008р:												
1 інтервал:			I <	0,926	порівняно низький							
2 інтервал:			0,926 ≤ I <	1	нижчий середнього рівня							
3 інтервал:			1 ≤ I <	1,074	вищий середнього рівня							
4 інтервал:			I ≥	1,074	порівняно високий							
Стандартне відхилення індексів від середнього за 2013 рік (σ) =										0,076		
Рівень ефективності у 2013 році:												
1 інтервал:			I <	0,924	порівняно низький							
2 інтервал:			0,924 ≤ I <	1	нижчий середнього рівня							
3 інтервал:			1 ≤ I <	1,076	вищий середнього рівня							
4 інтервал:			I ≥	1,076	порівняно високий							

Джерело: розроблено автором.

мованості у системі регулювання земельних відносин щодо володіння та розпорядження землями сільськогосподарського призначення приведемо у таблиці 2.

Інтегральний територіальний індекс за критерієм "ефективність інституціональних зрушень та соціальної спрямованості", що розраховувався на основі індивідуальних терито-

Таблиця 3. Групування областей України за рівнем ефективності інституціональних зрушень у системі регулювання земельних відносин у 2013 році

Критерій оцінки	Рівень ефективності регулювання земельних відносин			
	порівняно високий	вищий від середнього	нижчий від середнього	порівняно низький
Інституціональні зрушення та соціальна спрямованість у системі регулювання земельних відносин щодо володіння та розпорядження землями сільськогосподарського призначення	Запорізька Луганська Херсонська Хмельницька	Дніпропетровська Донецька Житомирська Київська Миколаївська Одеська Рівненська Тернопільська Харківська Черкаська Чернівецька	АР Крим Вінницька Закарпатська Кіровоградська Полтавська Сумська Чернігівська	Волинська Івано-Франківська Львівська

Джерело: розроблено автором.

ріальних індексів у 2000 році відзначався порівняно високим рівнем у Запорізькій (1,148), Луганській (1,158) областях. Порівняно низький рівень даного показника спостерігався у Волинській (0,901), Івано-Франківській (0,875), Львівській (0,838) областях. Найбільша кількість регіонів України входить в групи з вищим та нижчим середнього рівнем. З огляду на приведені вище можна стверджувати, що станом на 2000 рік найбільш інтенсивно інституціональні зрушення відбувались в південно-східних областях, а найменш інтенсивно — в зоні Полісся та Карпат.

В динаміці інтегрального територіального індексу за критерієм "ефективність інституціональних зрушень та соціальної спрямованості" за 2000, 2008 та 2013 роки, бачимо таку картину: не значні коливання даного показника у 2000 році, у 2008 та 2013 роках відбувалися у тих регіонах, де він спостерігався порівняно високий та вищий середнього рівня, а також у регіонах, де мав місце порівняно низький та нижчий середнього рівень зростання, лише в деяких регіонах відбулися зміни.

Так, даний інтегральний територіальний індекс у Запорізькій області у 2008 році порівняно з 2000 роком не змінився, у 2013 порівняно з 2008 збільшився на 0,004. У Луганській області даний показник у 2008 році в порівнянні з 2000 також залишився без змін; а у 2013 порівняно з 2008 роком навпаки зменшився на 0,002. У Волинській, Івано-Франківській та Львівській областях інтегральний територіальний індекс у 2008 році порівняно з 2000 роком не змінювався, у 2013 році порівняно з 2008 роком у Волинській області зріс показник на 0,010, в Івано-Франківській на 0,006, а у Львівській області залишився на тому ж рівні. Але в АР Крим та Закарпатській області індекс

у 2008 році порівняно з 2000 роком не змінювався, а в 2013 порівняно з 2008 роком спостерігається зменшення цього показника у АР Крим на 0,018, а в Закарпатській області показник зменшився на 0,148, тобто у гірських регіонах за рахунок збільшення частки земель, що перебувають в оренді дестимулюючий показник мав найбільший вплив.

На основі проведених розрахунків здійснимо групування областей України за рівнем ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості у системі регулювання земельних відносин щодо володіння та розпорядження землями сільськогосподарського призначення у 2013 році (табл. 3).

За результатами інтегральної порівняльної оцінки відносно високий рівень ефективності інституціональних зрушень у системі регулювання земельних відносин щодо сільськогосподарських земель у 2013 році спостерігається в Запорізькій, Луганській, Херсонській та Хмельницькій областях. Це пов'язано з тим, що у регіонах найбільш сильні позиції має інститут державної форми власності (серед яких науково-дослідні господарства, колишні радгоспи, тваринницькі ферми, насінневі та обслуговуючі державні сільськогосподарські підприємства, які і донині провадять свою господарську діяльність на землях сільськогосподарського призначення). Тому, в даних регіонах необхідно є підтримка тих стандартів регулювання, які уже зарекомендували себе як діючі та ефективні, а також їх відповідність суб'єктам сучасних земельних відносин.

За інтегральним територіальним індексом ефективності інституціональних зрушень у системі регулювання земельних відносин щодо володіння та розпорядження землями сільськогосподарського призначення до групи з

вищим від середнього рівня входять Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Київська, Миколаївська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Черкаська, Чернівецька області (це 11 із 25 областей, що становить 44%, тобто спостерігається тенденція, що сприяє нормалізації системи регулювання). У цій групі за названим показником виділяється Чернівецька область, яка серед регіонів Карпатського економічного району демонструє найвищий рівень показника, що відображає розвиток інституту приватної власності щодо сільськогосподарських земель, і, таким чином, регіон демонструє високий рівень ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості у системі регулювання земельних відносин. Отже, у групі з вищевказаними областями необхідно посилювати базові елементи системи регулювання, які вказують на позиціонування регіону із вищим від середнього рівня ефективності інституціональних зрушень, для забезпечення потреб оптимального існування землевласників та землекористувачів.

Найнижчим рівнем ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості у системі регулювання земельних відносин щодо сільськогосподарських земель, як показують результати інтегральної порівняльної оцінки, відзначаються Волинська, Івано-Франківська, Львівська області, що пояснюється небезпечно низькою часткою незавершених процесів приватизації сільськогосподарських земель, що приводить до відсутності ефективного землевласника і землекористувача та незадовільним рівнем ефективності інституціональних зрушень при регулюванні земельних відносин. Тому основою реалізації системи ефективного регулювання виступає формування інституціональних зрушень, що передбачає переорієнтацію існуючої інституціональної інфраструктури під потреби сільських жителів та сільгоспвиробників.

Занепокоєння викликає нижчий від середнього рівень ефективності інституціональних зрушень та соціальної спрямованості у системі регулювання в АР Крим, Вінницькій, Кіровоградській, Полтавській, Сумській, Чернігівській, та особливо у Закарпатській області. Це пояснюється тим, що регіон відзначається найнижчими рівнями частки сільськогосподарських земель у державній та приватній власності у порівнянні з іншими областями, та найвищим рівнем показника дестимулятора. Тому в областях, що віднесені до даної групи, можна досягти значно кращих результатів щодо володіння та розпорядження земельноресурсним по-

тенціалом, його соціально-інституційного регулювання шляхом активізації процесів перерозподілу власності та користування земельними ділянками, стимулювання соціально-інституційних інструментів системи регулювання, унеможливлення корумпованої складової у цій галузі, покращення культури обслуговування землевласників та землекористувачів у сфері земельних відносин.

Прийняття та впровадження в дію Земельного кодексу в 2001 році та закріплення Конституцією України в 1996 році державної, комунальної та приватної форм власності створило сприятливі умови для інституціональних зрушень в системі земельних відносин щодо володіння та розпорядження землями. Щоправда діючий мораторій на землі сільськогосподарського призначення обмежує право розпорядження цією категорією земель, тому що на даний час розпорядження поширюється лише на передачу земель в оренду, та набуття права власності внаслідок спадкування, але здійснення цивільно-правових угод (купівля, продаж, дарування, міна, передача в іпотеку тощо) заборонені до 1 січня 2016 року. Тобто, розпоряджатися на свій розсуд власник у повній мірі не може. Не набули також ще широкого поширення в рамках даного обмеження договори концесії, емфітевзису та суперфіцію.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Отримані результати розрахунків показують можливість підтримання на належному рівні та покращення заходів, завдяки яким буде здійснюватися ефективно регулювання трансформації інституціональних зрушень у сфері земельних відносин щодо володіння та розпорядження землями сільськогосподарського призначення у кожній із чотирьох груп регіонів. Високий рівень регулювання досягатиметься через децентралізацію владних структур та утворення територіальних громад, що будуть розпоряджатися землями сільськогосподарського призначення як в межах, так і за межами населених пунктів, відстоювати інтереси місцевих власників та землекористувачів сільськогосподарських земель тощо (сьогодні ж, права територіальних громад у даній царині обмежені територіальними органами Держгеокадастру). Напрями подальших досліджень у цій сфері будуть пов'язані з підбором вихідних даних для проведення відповідних розрахунків для визначення рівнів ефективності економічної та

екологічної складових регулювання земельних відносин щодо земель сільськогосподарського призначення, що дозволить провести комплексну оцінку ефективності регулювання земельних відносин стосовно використання, володіння та розпорядження, охорони та відтворення цих земель.

Література:

1. Борщевський П.П. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону / П.П. Борщевський, М.О. Чернюк, В.М. Заремба, П.І. Коренюк, О.П. Князьков; НАН України. Рада по вивч. продукт. сил України. — К.: Аграр. наука, 1998. — 237 с.

2. Герасимчук З.В. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: монографія / З.В. Герасимчук, І.М. Вахович, В.А. Голян, А.О. Олексук. — Луцьк: Надстир'я, 2006. — 228 с.

3. Данилишин Б.М. Економіка природокористування: підручник для аспірантів науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів / Б.М. Данилишин, М.А. Хвесик, В.А. Голян; М-во освіти і науки України, Нац. Академія Наук України, Рада по вивченню продуктивних сил України. — К.: Кондор, 2010. — 464 с.

4. Добряк Д.С. Напрями вдосконалення нормативно-правової бази регулювання земельних відносин / Д.С. Добряк, А.Г. Мартин // Землеустрій і кадастр. — № 4. — 2009. — С. 5—10.

5. Коваль Я.В. Научные основы рационального использования и охраны природных ресурсов Полесья Украины / А.С.Новоторов, Я.В.Коваль, Д.К.Прейгер и др. — К.: Наукова думка, 1993. — 192 с.

6. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях: Методы таксономии и факторного анализа / В. Плюта; пер. с пол. В.В. Иванова; науч. Ред. В.М. Жуковской. — М.: Статистика, 1980. — 151 с.

7. Статистичний збірник "Україна" 2014 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

8. Третяк А.М. Методичні рекомендації оцінки екологічної стабільності агроландшафтів і сільськогосподарського землекористування / А.М. Третяк, Р.А. Третяк, М.І. Шквир. — К.: Ін-т землеустрою УААН, 3001. 15 с.

9. Хвесик М.А. Комплексна економічна оцінка природних ресурсів: [монографія] / [за заг. ред. д. е. н., проф., акад. НААН України

М.А. Хвесика]. — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. — 206 с.

References:

1. Borshchevskiy, P.P. Cherniuk, M.O. Zarembo, V.M. Koreniuk, P.I. and Kniazkov, O.P. (1998), Pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia, vidtvorennia i ohorony zemelnyh resursiv rehionu [Increasing of regional land resources usage, recreation, and protection efficiency], Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine.

2. Herasymchuk, Z.V. Vahovych, I.M. Holian, V.A. and Oleksiuk, A.O. (2006), Transformaciya instytucionalnoho mehanizmu pryrodokorystuvannia v umovah hlobalizaciyi: ekolohichni imperatyvy ta systemni superechnosti: Monohrafiya [Institutional land usage mechanism transformations under conditions of the globalization: ecological imperatives and systematic contradictions: Monography], Nadstyrya, Lutsk, Ukraine.

3. Danylyshyn, B.M. Hvesyk, M.A. and Holian, V.A. (2010), Ekonomika pryrodokorystuvannia [Land usage economics], Kondor, Kyiv, Ukraine.

4. Dobriak, D.S. and Martyn, A.H. (2009), "Directions for the land relations regulation normative sources improvement", Zemleustriy i kadastr, vol. 4, pp. 5—10.

5. Koval, Y.V. Novovorov, A.S. and Preiher, D.K. (1993), Nauchnye osnovy racionalnoho ispolzovaniya i ohrany prirodnyh resursov [Scientific basis for the rational natural resources usage and its preservation], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

6. Pliuta, V. (1980), Sravnitelnyy mnohomernyy analiz v mnohomernykh issliedivaniyah: Metody taksonomii i faktornogo analiza [Comparative multidimensional analysis in the economic research: methods of the taxonomy and the factor analysis], Statistika, Moscow, Russia.

7. Statistics digest "Ukraine" (2014), available at: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm

8. Tretiak, A.M. Tretiak, R.A. and Shkvyr, M.I. (2001), Metodichni rekomendacii ocinky ekolohichnoyi stabilnosti ahroholandshtiv i silskohospodarskoho zemlekorystuvannia [Methodical recommendations for the ecological stability estimation of the agricultural holdings and agricultural land usage], Instytut zemleustroyu UAAN, Kyiv, Ukraine.

9. Hvesyk, M.A. (2013), Kompleksna ekonomichna ocinka pryrodnyh resursiv [Complex economic estimation of natural resources], DU IEPSSR NAN Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2015 р.